

MISIRDA AKADEMİK ÇEVRE İLE İLGİLİ BAZI TESBİTLER

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Güler

GİRİŞ

Çok eski medeniyetlerin mirasına sahip olan Mısır (Mısır Arap Cumhuriyeti/Cumhuriyyetü Mısır el-Arabiyye/Arap Republic of Egypt), bugün de tarihi özelliği, kültür zenginliği ve ilmi canlılığı ile Müslüman ülkeler arasında ilk sıralarda kendinden söz ettirmektedir. Ülke, coğrafi-stratejik konumu, altmış milyona yakın nüfusu, askeri gücü, eğitim ve altyapısı itibariyle diğer Afrika Ülkeleri üzerinde de oldukça etkilidir. Bu yüzden ABD başta olmak üzere Afrika kıtasında çıkarı olan bütün batılı ülkeler, Mısır'ı yakından izlemekte ve uluslararası diplomatik ilişkilerde özen göstermektedirler. Eğitim politikasıyla, sosyal hayatıyla ve medyasıyla Ülkede Batının tesir ve tezahürünü farkedebilmek için uzun süre gözlem yapmaya gerek yoktur.

Başkent Kahire, muhtelif şehir ve bölgelerden gelen insanların da yerleştiği yaklaşık onaltı milyon nüfusu kucaklayan bir metropol durumundadır. Bizim İstanbul gibi mozaik bir yapı arzutmekte ve bir yerde tüm Mısır'ı temsil etmektedir. Hayat kaynağı Nil nehrinin kazandırdığı tabii güzelliği ve cazibesi ile Kahire ve genel olarak Mısır, o kadar etkilenmiş olmalı ki, onları

hadis uydurmaya bile sevketmiştir: "Cîze,¹ Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Mısır da yeryüzünde Allah'ın hazineleridir."²

Görebildiğimiz kadarıyla, ziraat, ticaret, ve turizm sektöründe oldukça bereketli ve hareketli olan Kahire, üniversite, kütüphane ve kitapçılarıyla önemli bir ilim merkezi durumundadır.

Bu makalemizde, üniversite ve kütüphanelere kısaca değindikten sonra, dinleyici olarak katıldığımız yirmiye yakın master ve doktora tez savunmaları ve bunlara bağlı olarak edindiğimiz izlenimler aktarılacak ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

A) ÜNİVERSİTELER:

Mısır'daki oniki üniversiteden beşi; Ezher, Kahire, Aynşems, Hılvan ve Amerikan Üniversitesi (el-Camia el-Emrikiyye) başkent Kahire'de bulunmaktadır. Bu üniversiteler içinde Ezher (Camiatü'l-Ezher)'in altı fakültesi; Usulu'd-din, eş-Şeria ve'l-Kanun, ed-Da'vetü'l-İslamiyye, el-Lügatü'l-Arabiyye, - bir yerde sözkonusu dört fakültenin özelliklerini bünyesinde toplayan- ed-Dirasatü'l-İslamiyye ve yalnız bayanlara ait olan el-Benât (Külliyetü'l-Benât el-İslamiyye)-filoloji demek olan el-Lügatü'l Arabiyye istisna edilirse, temel İslam bilimleri ağırlıklı

¹Cîze, bugün Kahire'de "Gıza" denilen ve Nil'in batı yakası olan bölgedir.

²İbn Hacer el-Askalani (852/1448), bu sözün yalan ve uydurma olduğunu (bkz. Fetâvâ "Kısmu'l-hadis", s.11; Ali el-Kârî, el-Esrârü'l-Merfua Fi'l-Ahbâri'l-Mevdua, s.184, Beyrut 1986) ifade eder. Bu asılsız rivâyetin ikinci cümlesi, Mısır'da Hz. Yusuf'un krala söylediği "Beni ülkenin hazinelerine tayin et..." (Yusuf 12/55) sözünden mülhem olsa gerektir.

eğitim vermektedir. Mısır'ın kültür hayatında önemli bir yeri olan Kahire Üniversitesi'nin -Ezher gibi- bir çok ilim ve fikir adamını yetiştiren Dâru'l-Ulûm Fakültesi'ni de bu kategoriye dahil etmeliyiz. Zira bu fakültenin İslam Hukuku bölümü, daha yakın zamana kadar Prof.Dr. Muhammed Ebu Zehra (1394/1974) gibi ünlü İslam hukukçularının gayretiyle olmalı ki, oldukça hareketli gözükmektedir. Bu fakültede hadis, müstakil bir bölüm olarak bulunmamakla birlikte İslam hukuku kürsüsünde ders olarak okutulmaktadır. Hadis ilimleri alanında değerli araştırmalarıyla tanınan Prof.Dr. Muhammed Accac el-Hatib de, akademik çalışmalarını burada tamamlamıştır.

Mısır'ın Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam gibi temel İslam bilimlerindeki birikimi ve başarısı daha ziyade, bin yıldan fazla bir zamandan beri eğitim ve öğretim yapan Ezher gibi bütün dünyanın tanıdığı evrensel ve tarihi bir üniversitenin varlığına borçludur. Ezher, -el-Kardavi'nin ifadesiyle ilim ve kültür mektebi olarak bir üniversite (camia), ibadet, ahlak ve terbiye merkezi olarak bir cami, davet, tebliğ ve ıslah müessesesi olarak da bir cem'iyettir. Bir realitenin ifadesi olan bu isabetli tesbiti "Akademik+Dini+Sosyal Çevre =Ezher'in Yüklendiği Misyon" şeklinde formüle edebiliriz. Gerçekten de ilkokul(el-medrese el-ibtidâiyye) eğitim seviyesinden doktora merhalesine kadar Ezher, şümüllü ve istikrarlı bir eğitim -öğretim müessesesi, bir irfan ocağı ve bir hayat mektebidir. Muasırlardan; Prof.Dr. Yusuf el-Kardâvî (Katar Şeriat Fakültesi Dekanı), Abdulfettah Ebû Gudde, Ahmed eş-Şarbâsî, Muhammed el-Gazzâli (1416/1996), Cevdet Said, Prof.Dr. Burhaneddin Rabbanî (Afganistan Cumhurbaşkanı) gibi ünlü ilim, fikir ve siyaset adamları buranın atmosferinde yetişmiştir. Ne var ki Ezher, yüklendiği misyonu hayata geçirme noktasında her zaman aynı başarıyı gösterememiştir. Eskiden,

devletin müdahalesinden uzak ve müstakil hareket kabiliyetine sahip olan Ezher. şimdi devletin kontrol ve gözetiminde faaliyet gösterebilmektedir. Gerçi "Şeyhu'l-Ezher"³ in protokolde üçüncü sırada yer alması, devlet nezdinde Ezher'e verilen değerin önemli bir göstergesi sayılabilir. Ancak, görüşme imkanı bulduğumuz birçok Ezherli, Ezher'in eski özerk durumunun ya da yarı resmi statüsünün, şimdiki statüsünden daha etkili bir fonksiyon icra ettiğini ifade etmektedir. Bu durumla ilgili görüş, teklif ve temennimizi makalemizin sonuna bırakmak istiyoruz.

B) KÜTÜPHANELER:

Kahire'de araştırmacılara hizmet veren resmi veya özel çok sayıda zengin kütüphaneler bulunmaktadır. Üniversitelerde her fakültenin müstakil kütüphanesi vardır. Bu kütüphaneler oldukça zengin olmasına rağmen, yeni neşredilen kitapları pek takip edememektedir. Bunlar içinde özellikle Ezher Usûlü'd-dîn Fakültesi'nin kütüphanesi bakımsız, kullanışsız ve düzensiz oluşuyla dikkat çekmekte ve mükerrerler de fazla bir yekün teşkil etmektedir. Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulum Fakültesi Kütüphanesi, çalışma imkanı ve ortamı açısından Ezher'e nisbetle daha iyi durumdadır. Yüksek lisans ve doktora tezleri de hiçbir engel ve zorlukla karşılıklımadan alınıp gözden geçirilebilmektedir. Ayrıca burada, Arap dünyasında neşredilen önemli ilmi-edebi dergileri bulmak mümkündür. Amerikan

³Şeyhu'l-Ezher (Ezher Şeyhi), Ezher Üniversitesi Rektörü (Reîs ü Camiati'l-Ezher) ile karıştırılmamalıdır. Rektörün de kendisine bağlı bulunduğu "Şeyhu'l-Ezher" bugün Cade'l-Hakk Ali Cade'l-Hakk'tır. Mart 1996'da vefat etmiş bulunan Cade'l-Hakk'ın yerine atanan Muhammed Seyyid Tantavi'dir.

Üniversitesi Kütüphanesi ise, imkan ve fiziki şartlar açısından daha mükemmel durumdadır. Modern bir yapı ve görünümüne sahip olan bu kütüphanede, kitapların ilk ve orijinal baskılarını temin etmeye özen gösterildiği göze çarpmaktadır. Katalogların yanı sıra, kurulu bilgisayar ağı ile aranan kitaba ulaşabilme imkanı pratiklik sağlamakta ve kütüphaneye canlılık getirmektedir. Özellikle temel İslam bilimleri ile ilgili yeni neşriyatın takip edilmemesi, kütüphane için büyük bir esikliklerdir. Aneak günlük, haftalık, aylık ve mevsimlik olarak neşredilen yerli yabancı dergi ve gazetelerin takibedilmesi, araştırmacılar için önemli bir hizmettir. Kütüphanede çalışmak isteyen araştırmacılar, üç ay süre için kırk cüneyh (ilkbahar 1993 itibarıyla yüzyirmi bin Türk lirası) karşılığında giriş kartı almak zorundadır. Misafir olarak yalnız bir gün ücret ödemeksizin çalışma imkanı vardır. Bu durum da, araştırmacıya fotokopi imtiyazının tanınmayacağını, verilen misafir-nezaket kartından öğrenmekteyiz. "AUC (The American University in Cairo) Library-Courtesy Card for One Day Use Only No Photocopying Privileges". Şüphesiz bu uygulama, batının esas aldığı meteryalist felsefenin tabii bir tezahürüdür.

Kahire'nin zengin ve önemli kütüphanelerinden birisi de, bizim Milli Kütüphane'yi çağrıştıran "el-Hey'etü'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kitab/General Egyptian Book Organization" adlı organizasyon için bulunan tarihi kütüphanedir. Nil'e bakan ve "Daru'l-Kütüb el-Mısriyye" namıyla şöhret bulan bu kütüphane, oldukça düzenli ve bakımlıdır. Görevlilerin çoğu bayanlardan oluşmaktadır. Kütüphanenin nadir yazmalar bölümünde (kââtü'l-mahtûtât en-nâdirâ) hayli kıymetli Osmanlıca yazma eserler bulunmaktadır. Yazmaların mikrofilmleri rahatlıkla gözden geçirilebilmektedir. Hadis ve ona bağlı ilim dallarıyla alakalı

fihrist ve katalogları tarama imkanı bulduk. Ancak, sözkonusu yazmaların çoğu basılmış durumda.

Kahire-Abbâsiye'de bulunan ve aynı organizasyona bağlı olan el-Bârûdi kütüphanesi (Mektebetü'l- Bârûdi el-Âmme) de kayda değer zengin bir kütüphanedir. Burası, temel islami ilimlerden ziyade sosyal bilimler ağırlıklı "genel" bir özellik taşımaktadır. Bulunduğu yer, eski, dökülmüş ve bakımsız bir yapı olmasına rağmen, çalışma salonu araştırma için elverişlidir.

Kahire-Zemâlik'te "Milletlerarası İslam Düşüncesi Enstitüsü"(el-Ma'hed el-Âlemî li'l-Fikr el-İslâmî) adıyla faaliyet gösteren eğitim merkezinin kütüphanesi, mekan itibariyle küçük olmasına rağmen, yeni kitap dünyası ile ilgili gelişmelerde diğer kütüphanelere nisbetle daha başarılı ve daha ileri durumdadır.

Mısır'da, bazı ilim ve fikir adamları tarafından araştırmacılara açık tutulan şahsa ait özel kütüphaneler de bulunmaktadır. Hadis ilimleri üzerine yaptığı çalışmalarla temayüz etmiş olan Dâru'l-Ulûm Fakültesi hocalarından Dr. Rifat Fevzi Abdulmuttalib'in, Kahire-Medinetü Nasr'da bulunan evindeki şahsi kütüphanesi bunun örneklerinden biridir.

Kütüphanelerde araştırma ve inceleme yapanların sayısı hakkında istatistiki bilgiye sahip olamadık. Ancak kütüphanelere rağbet konusunda memleketimiz Türkiye ile Mısır arasında bir paralellik bulunduğunu söylemek mümkündür. Kütüphanelere işlerlik ve hareketlilik kazandıran kesim de, genellikle akademik çalışma yapan üniversite çevresidir.

C) TEZ ÇALIŞMALARI:

Mısır'da, batı standartlarında master ve doktora programlarının tarihi oldukça eskidir. Şüphesiz bu, üniversitelerin

geçmişiyile ilgili bir durumdur. Köklü ve tarihi üniversitelere sahip olan Kahire, yetiştirdiği akademik kariyer sahibi birçok üniversite hocası kanalıyla diğer Arap ülkelerine araştırma tekniği, bilgi ve birikim ihraç etmiştir. Halen Libya, Cezayir, Sudan, Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt gibi ülkelerde çok sayıda Mısır'lı İlim ve fikir adamı görev yapmaktadır.

"Tez Çalışmaları" başlığı ile, girişte de belirttiğimiz üzere yirmiye yakın master ve doktora tez savunmalarını kasetlemekteyiz. Ezher ve Kahire Üniversitesi'nde izleme imkanı bulduğumuz sözkonusu tez çalışmalarını, master ve doktora olmak üzere iki ayrı başlık altında maddeler halinde sıralamak istiyoruz. "Tez savunma tarihinin esas alınacağı bu sıralamada, jüri tarafından yöneltilen ve özellikle dikkat çeken bazı tenkit ve mülahazalar verilecek, sonunda da genel bir değerlendirme yapılacaktır. Tezlerin tamamı hakkında ayrı ayrı tenkit ve mülahazaların verilemeyeşi, bazı savunmalara hakim olan konuşma dilinin ammice olması ve buna bağlı olarak tarafımızdan anlaşılmanası sebebiyle kısmen izlenebilmesinden kaynaklanmıştır. Bazı savunmalarda, tezi hazırlayan (bâhis, tâlib) kimsenin veya jüri üyelerinin tarafımızdan not alınamayışı da mazur görülmelidir. Kaldı ki bu, jüri üyelerinin dışarıya akseden ifadeleri doğrultusunda, bizim gözlem ve izlenimlerimize dayanan değerlendirmeyi etkileyebilecek bir faktör de değildir.

"Münakaşa" kelimesiyle ifade edilen tez savunması, bir metre kare büyüklüğünde bir pano ile, savunma tarihinden birkaç hafta önce ilgili fakülte kapıları önünde ilan edilmektedir. "Tez Çalışmaları"na geçmeden önce, bir "ilan"ı burada örnek olarak vermek istiyoruz:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بجامعة الأزهر كلية اللغة العربية بالقاهرة قسم أصول اللغة . مناقشة رسالة
دكتورته ناقشه بعقيدة الدكتور محمد قناوي بالجامعة المصرية من البحوث
محمد عبد الحميد أحمد - المدرس المساعد فوه كلية اللغة العربية بأسبويه وعمره
حوالي ٤٥ "

وموضوعها : مناسبة الالفاظ للعناء من خلال تفسير روح العناء في تفسير
القرآن العظيم والسبع المثاني للعلامة ابي الفضل شهاب الدين السيد محمود الالوسي
البغدادي .

وتنقلوه لجنة المناقشة من الاساتذة :

١. الاستاذ الدكتور محمد قناوي عبد الله - مشرفا .

" الاستاذ المتفرغ في جامعة الأزهر "

٢. الاستاذ الدكتور شعاب عبد العظيم عبد الرحمن - عضوا .

" الاستاذ الدكتور في قسم أصول اللغة بكلية اللغة العربية بالقاهرة "

٣. الاستاذ الدكتور عبد محمد الطيب - عضوا .

" الاستاذ ورئيس قسم أصول اللغة بكلية بنات الاسلاية بجامعة الأزهر
بالقاهرة "

وذلك في تمام الساعة " ١١ صباحا يوم الاربعاء الموافق ٢١ من شهر

مارس ١٩٩٢ م بمدرج الشيخ حمود حسن .

والله الموفق

والدعوة عامة .

MASTER TEZLERİ:

1. "et-Tasvîru'l-Beyâni fî Âyatî'l-Yevmî'l Âhir"

Hazırlayan (Bahis veya Talib): İbrahim Hasan

Danışman: Prof. Dr. Besyuni Abdulfettah

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi

Tarih: 8 Mart 1993

Değerlendirme: Üçyüz sayfa olan çalışmanın sadece onbeş sayfası, asıl tezi ilgilendiren ilm-i beyan konuları ile alakalıdır. Doğrudan ilgisi bulunmadığı halde, ilm-i maani'nin meseleleri ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Tezin başlığı ile muhteyası arasında mutabakat yoktur. Çünkü tezin ismi, öncelikle ve yoğun olarak ilm-i beyan ile teması gerekli kılmaktadır. Tezin yüzüymü sayfası iktibas, intihal ve sirkattir.

Savunması üçbuçuk saat süren tez, intihal olan sayfaların bilgilerinin kaynakların dipnotlarda gösterilmesi ve düzeltilmesi şartıyla "ceyyid" (iyi) dereceyle kabul edildi.

2. "el-Emsâl el-Arabîyye Diraseten Nahviyyeten min Hılal Meemat'l-Emsâl li'l-Meydâni"

Danışman: Prof. Dr. Muhammed Abdulaziz Kışk

Yer: Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi -Kısmu'n-Nahv ve's-Sarf ve'l-Arûz (Nahiv, Sarf ve Aruz Bölümü)

Tarih: 27 Mart 1993

3. "Lâhir Ebû Fa'şa Hayâtuhu ve Şî'ruhu -Dirâseten Tarihîyyeten Nakdiyyeten-

Yer: Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi -Kısmu'd-Dirâsât el-Edebiyye-

Değerlendirme: Her iki tez savunması da aynı saatte farklı anfilerde yapıyordu. Her ikisini de bir müddet izledim. Ancak hoparlörün ses düzeni bozuk olduğu için neticeyi beklemeden ayrıldım. Daha sonra her iki tezin de kabul kabul edildiğini öğrendim.

4. "Tahkîku ve Dirâsetü'l-Cüz'i'l-Evvel mine'l-Kur'âni'l-Kerim min Tefsiri's-Şeyh Abdirrahman b. el-Alimi el-Hanbeli"
Danışman : Prof. Dr. Muhammed Muhammed İbrahim el-Assal

Yer: Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Din Fakültesi

Tarih: 13 Nisan 1993

5. "el-İcara ve'l-A'mal ed-Diniyye Fi'l-Fıkhî'l-İslâmî-Dirâseten Mukâreneten-"

Danışman: Prof. Dr. Muhammed Ali Sayyâd

Yer: Ezher Üniversitesi eş-Şeria ve'l-Kanun (İslam Hukuku) Fakültesi

Tarih: 14 Nisan 1993

Değerlendirme: Savunma esnasında yarıdan fazla "âmmice" konuşuldu. Bir müddet dinledikten sonra ayrılmak durumunda kaldım.

6. "el-Kırâat el-Kur'aniyye fi Kitâbi't-Tibyan fi 'Îrâbi'l-Kur'ân li'l-Ukberi (öl.616/1219) ve Alâkatühâ bi'l-Lehcât el-Arabiyye"

Danışman: Prof. Dr. Abdullah Rebi' Mahmud

Yer : Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi - Usulu'l-Lügat Bölümü-

Tarih : 18 Nisan 1993

Değerlendirme: Danışman, adayın çok çalışkan ve güzel ahlak sahibi olduğunu ve öğrencilik hayatında iken de başarılı olduğunu anlattı. Daha sonra jüri tarafından teze şu tenkitler yöneltildi:

Kadim ulemanın kullandığı eski ıstılahta "lehce" manasına da gelebilen "lügat" kelimesi kullanılmaktadır. Ukberi de "lügat" kelimesini "lehce" manasında kullanmıştır. Aday, prensip olarak eski ıstılahı esas alacağını söylediği halde "lehce" kelimesini "lügat"yerinde kullanmıştır. Bu ise bir tezattır; adayın kendisiyle çelişmesi demektir. Tâhâ suresinde geçen "feyüşhitekü"

kelimesinin zabtı/harekesi tezde yanlış verilmiş, adaya tekrar sorulduğunda yine doğru okuyamadı. Bir jüri üyesinin ifadesiyle "kurşun gibi tenkitler" yöneltilmesine karşı adayın, gülyüzlü ve sempatik bir tavır ve hareket göstermesi "kemal" ve "hüsn-i huluk" olarak değerlendirildi ve tebrik edildi.

Tez "pekiyi" (mertebetü's-şeref el-Ûlâ) derece ile kabul edildi.

7. "Ve'l-Kısmu'l-Evvel min Kitab-i Ma'rifeti Ulumi'l-Hadis li'l-Hâkim en-Neysâburi min Eveli'l-Kitâb ila Âhiri'n-Nev'i's-Sânî ve's-Selâsin -Tahkîkân ve Diraseten-"

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Muhammed es-Seyyid Ebu Umara

Yer: Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Din Fakültesi -Hadis Bölümü-

Tarih: 18 Nisan 1993

Savunması yatsıdan sonra yapılan bu tezi -maalesef-takibetme imkanım olmadı. Daha sonra tezin kabul edildiğini öğrendim.

8. "el-'tirâzât ve't-Tercîât fi Şerhi'r-radiyy ala Şafiye İbni'l Hacib"

Hazırlayan: Cemal Mustafa

Danışman: Prof. Dr. Semir Ahmed

Yer : Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi -Lügaviyat Bölümü-

Tarih: 24 Nisan 1993

Değerlendirme: Savunması üç saat süren tez, emek mahsulü bulundu ve "Pekiye" derece ile kabul edildi.

9. "et-Tahsîs ve't-Ta'mim li'l-Ma'ne'l-Lügaviyyi fi Mu'cem Esasi'l Belaga li'z-Zemahşeri"

Hazırlayan: Abdullah es-Seyyid

Danışman: Doç.Dr. Muhammed Abdulhafiz el-Aryan

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi -Usulû'l Lûga Bölümü-

Tarih: 24 Mayıs 1993

Değerlendirme: 16.30'da başlayacağı ilan edilen savunma, 17.30'da başladı. Bir jüri üyesi adaya tenkit yöneltirken, "Ya Abdallah: Haram aleyk! (Ey Abdallah! bu kadar da olmaz ki:) şeklinde bir hitap tarzı kullandı. Onun bu öfkeli ve heyecanlı hitabı, izleyenlerin dikkatini çekiyordu. Sonuna kadar dinleme imkanı bulamadığım bu tez savunmasının yatsıdan sonra da devam ettiğini ve neticede "müsbet" olduğunu daha sonra öğrenmiş bulundum.

10. "Dirasetü'l-Mesail en-Nahviyye ve's-Sarfıyye fi Kitab "Garaibi'l Kur'an ve Rağaibi'l-Furkân li'n-Neysâbüri(ö..728/1327) min Evveli Fatihati'l Kitab İla Evveli Suratı'l-A'raf"

Danışman: Abdullah el-Huseyin Hilal

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi -
Lügaviyat Bölümü-

Tarih: 27 Mayıs 1993

Değerlendirme: Tezde özellikle tali kaynakların kullanılmış olması tenkit konusu yapıldı. Pek orijinal bulunmayan bu çalışma "iyi" derece ile kabul edildi.

DOKTORA TEZLERİ:

1. "Menhecü'l-İmân Muhammed Tacuddin el-Bekri (950-1543) fi Tefsir-i Teshili's-Sebil fi Fehmi Maâni'l-Tenzil maa Tahkik min Evveli'l-Cüz'i's-Sâdis ilâ Ahir-i Sureti'l-İsra"

Hazırlayan: Hasan Abdulhamid

Danışman: Prof. Dr. Abdulhayy el-Fermavi

Yer: Ezher Üniversitesi Usulü'd-Din Fakültesi

Tarih: 14 Mart 1993

Değerlendirme: İki saat süren savunma neticesinde tez, emek mahsulü ve ciddi bir çalışma olarak görüldü. Aday takdir ve tebrik edildi. Anfiye izleyici olarak bulunan Ezher mensupları bize, el-Fermavi'nin danışmanlığında yapılan tezlerin dikkatli ve titiz hazırlandığını, jüri üyelerinin tenkit etmeye pek cesaret edemediklerini ifade etti.

2. "Münâsebetü'l-Elfâz li'l-Maânî min Hılâli Tefsiri Rûh'l-Maânî fi tefsiri'l-Kur'ani'l azim ve's-Seb'î'l-Mesani li'l-Allame Ebi'l-Fadl Şihabiddin es-Seyyid Mahmud el-Âlûsî el-Bağdâdî"

Hazırlayan: Ahmed Abdulhamid Ahmed

Danışman: Prof.Dr. Muhammed Kınavi Abdullah

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı -Usulü'l-lüga Bölümü-

Tarih: 31 Mart 1993

Değerlendirme: Adayın, tezin orijinal ve daha önce ele alınmamış bir konu olduğunu söylemesine rağmen, dipnotlarda "Bkz." (Ünzur) diyerek referans göstermesi, bir jüri üyesi tarafından "Bu referans benzer veya yakın bir çalışmanın mevcut olduğunu gösterir" denilerek tenkid mevzuu yapıldı. Ayrıca tezde, kelimelerin mukteza-ı hale mutabık olarak yerliyerince kullanılmadığı, lüzumsuz uzatmalar (haşv ve tâtvil), i'rab ve gramer yanlışları, âyetlerin nakil ve zabtında tahrif ve hatalar bulunduğu ifade edildi. Mesela, âyette geçen "Yensilûn" fiili "Yensülün" şeklinde yazılmıştı. Bir jüri üyesi âyeti adaya tekrar ettirdi ama yazdığı gibi yine yanlış okudu.

11.30'da başlayan ve 15.00'de sona eren tez savunması başarılı bulundu ve aday tebrik edildi.

3. "Dirâse ve Tahkîku'l-Cüz'i's-Sânî min Mahtûti'l-Leâli el-ferîde fi Şerhi'l-Kasîde li Müellifihi Muhammed b. Hasen el-Fâsî

(öl.650/1252)min Evveli Sûrati'l-Bakara ve Hattâ Âhiri'l-Kur'âni'l-Kerîm"

Hazırlayan: Süleyman

Danışman: Prof. Dr. Emin Muhammed Abdullah Fahir

Yer: Ezher Üniversitesi el-Lügatü'l-Arabiyye Fakültesi

Tarih: 13 Nisan 1993

Değerlendirme: Savunma esnasında adaya "Ya Şeyh Süleyman Bâreka'l-lahü fike" şeklindeki hitap tarzı ile birçok süal tevcih edildi. Alkış o kadar yoğun ve yaygındı ki, zaman zaman buna aday da katılıyordu. İlk bakışta alkıştan hoşlanmaz intibamı veren, altmış-altmışbeş yaşlarındaki Ezher kisveli dinleyici meşayihin de büyük bir coşku ve heyecanla alkışa iştirak etmeleri oldukça dikkat çekiyor. Dikkat çeken başka nokta da, medih, iltifat ve duanın çok fazla yapılmasıydı.

Tez. "Pekiyl" derece ile kabul edildi.

4. "Dirasëtü'l-Mesail en-Nahviyye fi Kitâb Netaici'l-Efkar alâ İzhârî'l-Esrâr -Maa Tahkikih-li'l-Birgivi Te'lifü's-Şeyh Mustafa Hamza eş-Şehir bi Adalı"

Hazırlayan: es-Said Abdulazim

Danışman: Prof. Dr. Hamid Ahmed

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi - Lügaviyyat Bölümü-

Tarih: 22 Nisan 1993

Değerlendirme: Tezin, kapak ismiyle/başlıkla uyum arzeden kısmı otuzbir sayfadır. Gereksiz bilgi ve uzatma (haşiv ve tatvil) oldukça fazladır. Temel kaynaklardaki bazı bilgileri ikinci el kitaplardan nakletmiştir. İbn Malik'ten önce "istisna" ve "müstesna" tabirleri kullanılmamıştır fikri yanlıştır. İbn Hâcib de kullanmıştır. Yöneltilen bu tenkitlerin yanısıra bir jüri üyesi tarafından aday, "müellife çok bağlı" (mutaassıb li'l-müellif) olmakla suçlandı ve zaman zaman "Bu sözü/bilgiyi nereden aldın?" sorusuyla karşılaştı. Adayın "Birgivi"yi "Bergevi" şeklinde telaffuz etmesi dikkat çekiyordu. Yanımda oturan ve adayın aynı

bölümden arkadaşı olan Dr. Hüseyin el-Kahveci'ye, sözkonusu nisbenin "Birgivi" olduğunu; İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı Birgi beldesine nisbet olarak kullanıldığını ifade ettim. Bunun üzerine benden yazılı açıklama istedi. Onu da kendisine arzettim. Tezde birtakım teknik hataların da bulunduğu ifade edildi. Bir örnek olarak, "İzharu'l-Esrâr-ki Birgivi'ye ait olan bu eser, Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve halen de okutulan meşhur bir nahiv kitabıdır- faydalı ve kıymetli bir eserdir. Üzerine birçok şerh, haşiye, i'rab ve ta'lik çalışması yapılmıştır. Dr. Abdulmun'im de Ta'lik ve tahkik yapmak suretiyle bu çalışmaları devam ettirmiştir." dedikten sonra, dipnotta kaynak olarak Keşfu'l-Zunun, Hediyetü'l-Arifin ve el-A'lâm'ın verilmesi gösterildi. Halbuki çağdaş akademisyen ve filolog Dr. Abdulmun'im'in dipnotta karıştırılmaması gerekirdi.

10.15'de başlayan ve 14.45'de sona eren savunma, başarılı bulundu.

5. "el-Mesâil en-Nahviyye ve's-Sarfıyye fi Kitab er-Ravdu'l-Ünflî-Ebi'l-Kâsım es-Süheylî"

Hazırlayan: Ali Ali Ali Lükam

Danışman: Prof. Dr. Subhi Abdulhamid

Yer: Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi Lügaviyyat Bölümü-

Tarih: 6 Mayıs 1993

Değerlendirme: Gereksiz bilgi ve uzatmaların fazla bulunduğu tez, yapılan bazı nakillerde kaynak gösterilmediği için ciddi tenkide tabi tutuldu. Ayrıca gramer yanlışları ve âyetlerin zabtında yapılan hatalar dikkat çekiyordu.

Savunması 14.00'de başlayan ve 17.00'de sona eren tez, başarılı bulundu;

6. "Mevkifu'l-İslâm minha ve'l-Enbiya fi'l-Ahdi'l-Kadim ve'l-Enbiya"

Hazırlayan: Cemal Sa'd

Danışman: Prof. Dr. Ahmed Sa'duddin el-Bisati

Yer:Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Din Fakültesi -Akide ve Felsefe Bölümü-

Tarih:20 Mayıs 1993

Değerlendirme: "Bölümün vazifesi tarih ve kasa ile alakalı araştırma yapmak değildir. Bu, iki cilt olarak hazırlanan tezin yarısını kaplamış, buna gerek yok" diyen bir jüri üyesi ayrıca, hatalı ibare ve yanlış kullanılan tabirlerden hareketle muhteva tenkidi yaptı. Çok sıcak bir günde yapılan tez savunması uzun sürmüştür. "Aday bu sıcak havada bizi çok yoruyor" diyen bir jüri üyesine danışman, "O halde intikam almak gerekir" (Ve la Büdde mine'l-İntikam) diyerek bir espri yaptı. Aday a'mâ olup aynı bölümde "müderriş müsâid" idi.

Emek mahsulu (Fihâ Cühûd ve Ta'b) bulunan ve savunması üç saat süren tez, "Pekiyyi" derece ile kabul edildi.

7."Cühûd Abdilkadir el-Bağdadi en-Nahviyye ve's-Sarfiyye min Hilâl Hâşiye alâ Şerhi İbn Hişam alâ Bânet Suâdu li Ka'b b. Zülheyr"

Hazırlayan:Hişam İbrahim

Danışman: Prof. Dr. Subhi Abdulhamid

Yer:Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı -Lügaviyyat Bölümü-

Tarih:20 Mayıs 1993

Değerlendirme:Bu teze yöneltilen en önemli tenkit, kapağa konulan isim/başlık ile muhteva uyumsuzluğudur. Luzumsuz bilgi ve yersiz uzatmalar çok fazladır. Bir jüri üyesi, iki cilt olarak hazırlanan ve 961 sayfadan oluşan bu çalışmanın sadece yüz sayfasının asıl tez olan kısmı olabileceğini, 861 sayfasının "olmasa da olur" kabilinden gereksiz olduğunu ifade etti. A'mâ olan ve aynı bölümde "müderriş müsâid" olarak görev yapan adaya savunma esnasında amcasının oğlu yardımcı oldu. Kalabalık bir izleyici topluluğu tarafından tutulan alkış tufanı kulakları rahatsız ediyordu. 16.00'da başlayan savunmayı birbuçuk

saat takip edebildim. Bilahare tezin başarılı bulunduğunu öğrendim.

8. "Mevâni'u's-Şehâde Beyne'l-Fıkh el-İslâmî ve'l-Kânûn el-Vad'i"

Hazırlayan: Mustafa Rebî

Danışman: Prof. Dr. el-Mursi Abdulaziz es-Semahi "Müşrif Şer'i" (İslam Hukuku ile ilgili konulardaki tez danışmanı)

2. Prof. Dr. Ahmed Muhammed "Müşrif Kanuni"

(Modern Hukuk ile ilgili konulardaki tez danışmanı)

Yer: Ezher Üniversitesi eş-Şeria ve'l-Kanun Fakültesi el-Fıkıhu'l-Âmm Bölümü-

Tarih: 27 Mayıs 1993

Değerlendirme: Bir jüri üyesi, tezin kapak isminin "eş-Şehâdetü ve Ma Yetalleku bihâ mine'l-Ahkâm Dirâseten Mukârineten" olması durumunda muhteva ile daha fazla uyum arzedeceğini ileri sürdü. Gramerle ilgili sarf-nahiv hataları hatırlatıldı. Bu tezde iki danışmanın bulunması, konunun mukayeseli olarak işlenmesinden kaynaklanmaktadır. Mukayese, İslam hukuku ile modern/beşeri hukuk sistemleri arasında yapılmıştır.

Savunma 10.00'da başladı ve üçbuçuk saat sürdü. Ezher'in Asyut'taki şubesinde "müderis müsâid Fıkıhu'l Âmm Bölümü" olarak görev yapan adayın bu tezi orijinal görüldü ve "Pekiyi" derece ile kabul edildi.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Beş ay süreyle aile fertleriyle yaptığımız Mısır seyahatinin⁴ hedefi, dini, ilmi, tarihi, sosyal ve kültürel yapısıyla Afrika'nın bu

⁴S.Ü. İlahiyat Fakültesi'ne tahsis ettiği araştırma bursu imkanıyla Ocak 1993'de bu seyahatin gerçekleştirilmesine vesile olan Türk Anadolu Vakfı'na teşekkür ederiz.

kuzeydoğu köşesini görmek ve tanımaya çalışmaktı. Gözetilen bu hedefin, tasarlanan plan ve program çerçevesinde büyük ölçüde gerçekleştirildiği görüşündeyiz. Görüşme imkanı bulduğumuz öğretim üyelerini, ilim ve fikir adamlarını, üniversite ve kütüphanelerini, maddeler halinde sıraladığımız tez çalışmalarını dikkate alarak, Mısır'da akademik çevre ile ilgili bizde teşekkül eden kanaati, teorik ve pratik olarak edindiğimiz izlenimleri özetlemek suretiyle bir değerlendirme yapmak istiyoruz:-

...Tarih boyunca muhtelif birçok yönetim, kültür ve medeniyetlere sahne olan Mısır, bugün de hemen tüm dünyanın ilgi odağı görünümündedir. Başkenti Kahire, üniversiteleriyle, resmî veya özel kütüphaneleriyle ve zengin kitapçılarıyla önemli bir ilim merkezi olma özelliğini hala sürdürmektedir.

-Bütün dünyanın tanıdığı evrensel Ezher Üniversitesi, bazı problemler ve olumsuz şartlara rağmen, on asırdan beri yüklendiği tarihi misyonu bugün de icra edebilmektedir. Bu realiteyi "Akademik+Dini+Sosyal Çevre =Ezher'in Yüklendiği Misyon" şeklinde formüle etmek mümkündür.

-Ezher, mekan ve fizik olarak yetersiz bir ortamda varlığını devam ettirmektedir. Manevi hava itibariyle, inşa edildiği hicri ikinci asra götüren Ezher Camii (Mescidü'l-Ezher) ve etrafındaki fakülteler, acil olarak ciddi bir şekilde bakım ve restorasyona ihtiyaç duymaktadır. Birçok Ezherli, bu bakım ve restorasyonu gerçekleştirmek gayesiyle zengin körfez ülkelerinden maddi yardım geldiğini ancak devlet eliyle bu yardımların başka yerlere aktarıldığını ifade etmektedir. Bu olumsuzluğun giderilmesinde, devlet desteği, iyiniyetli ve dürüst bir politika şarttır. Öteden beri Ezher'in başarı grafiğinin iniş ve çıkışta yönetici kadronun payı büyük olmuştur. "Marifet iltifata tabidir" sözü her yerde geçerliliğini muhafaza etmektedir.

-Fiziki şartların yanısıra, düzen, disiplin ve eğitim teknolojisi açısından Ezher, Kahire Üniversitesi ve Aynşems Üniversitesi'ne nisbetle daha geri durumdadır. Bu gerikalmışlık, kütüphanelerin tanziminde, yeni neşriyatın takibinde, öğrenci

işlerinde, eğitim için gerekli araç ve gereçlerde açıkça görülmektedir. Devam mecburiyeti olmadığından yoklama yapılmaması, öğrencilerin düzenli olarak derse iştirak etmemelerine sebep olmakta, dolayısıyla bu durum eğitim ve öğretimin seviyesinde bir düşüşü de beraberinde getirmektedir. Bu "düşüş"te öğretim elemanlarının derse bazen geç gelmeleri veya hiç gelmemeleri müessir olduğu gibi, yaklaşık yüzbin öğrencinin kayıtlı bulunduğu söylenen Ezher'in fiziki kapasitesinin buna müsait olmaması da büyük rol oynamaktadır.

-Mısır'ın yetiştirdiği akademik kariyer sahibi ünlü birçok öğretim üyesi, bugün diğer Arap ülkelerinde görev yapmaktadır. Eserleriyle yakından tanıdığımız mesala Prof. Dr. Yûsuf Kardâvî Katar'da, -daha önce çalıştığı Aynşems Üniversitesi'nde bir yetkilinin söylediğine göre -Prof. Dr. Zekiyyüddin Şa'ban Libya'da, Prof. Dr. Rif'at Fevzi Abdulmuttalib, Prof. Dr. Ahmed Fehmi Ebu Sünne ve Şeyh Seyyid Sabık Suudi Arabistan'da çalışmaktadır. Bir yerde "beyin göçü" demek olan bu durum, tüm Mısır için bir kayıp sayılmalıdır. Ezher, arzu eden öğretim elemanlarını sırayla iktisadi şartlar açısından çok daha ileri durumda olan Suudi Arabistan'a göndermektedir.

-Öğretim elemanları akademik ünvan itibariyle şu silsile-i meratibi takip etmektedir: el-Muid(asistan), el-Mederrisu'l-Müsaid, El-Müderris (Bu iki ünvan bizdeki okutmanlık veya öğretim görevliliğini hatırlatmaktadır), el-Üstazü'l-Müsaid ed-Duktur (Doçent Doktor) ve el-Üstaz ed-Duktur (Profesör Doktor). Bu bilgileri bize veren Aynşems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili hocalarından Tefvik bey, konuştuğu güzel Türkçesiyle Mısır'da kullanılan "el-Müderrisü'l-Müsaid"ın, Suudi Arabistan'da kullanılan ve iki-üç çalışmanın neşrini zorunlu kılan "el-Üstâzü'l-Müşârik" ünvanına muadil olduğunu ifade etti. Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulum Fakültesi'ndeki bir öğretim üyesi de, "el-Muid, el-Müderrisü'l-Müsaid, el-Müderris, el-Üstazü'l-Müsaid ve el-Üstaz" heyerarşisinin idari kadro ve ünvanlar (menâsıb-ı idariyye)

olduğunu. "el/Muid" in dışındakilerin aynı zamanda "Doktor" olabileceğini söyledi.

-Yetişme şartlarının gereği olacak ki, ilmi araştırmalarda Ezher çevresi, hatta umumî olarak Mısır uleması -istisnalar hariç- munsif ve mutedil bir yol izlemektedir. Muasırlardan Prof. Dr. Yusuf Kardavi, Prof. Dr. Ahmed Fehmi Ebu Sünne ve Şeyh Muhammed Gazzali'nin, ilim, fikir ve davet metodu itibariyle özellikle Ezherliler üzerinde tesirleri büyüktür. Hadis meseleleri nokta-i nazarından da , tahkik mahsulu kıymetli eserleriyle tanıdığımız Şeyh Abdulfettah Ebu Gudde'nin çizgisi ağır basmaktadır. Birçok telif, tahkik ve tahric çalışmasıyla kendisinden sözettiren Muhammed Nâsıruddin el-Elbani çizgisinin ise Ezherliler üzerinde ağırlığı görülmektedir. Kendisiyle görüştüğümüz Ezher Üniversitesi Usûlu'd-Dîn Fakültesi Hadis Bölümü başkanı Prof. Dr. Muhammed Şevki Hıdır'a Elbâni'nin çalışmalarını nasıl karşıladığını sorduğumuzda, "buhus uhturikât" diyerek küçümsediğini yazma nüshaların neşri ve fihrist niteliğindeki çalışmalarının dışındakilere ihtiyaç duyamadığını, cerh ve ta'dilde müteşeddit, tesbit ve değerlendirmelerinde zaman zaman sathi olduğunu ifade etti. Kendisini ziyaret ettiğimiz 1917 doğumlu Muhammed Gazzali de Elbani hakkında farklı kanatte değildir. O da Elbâni'nin birçok meselede ilgili rivâyetleri değerlendirirken murad-ı Nebiyi tesbit ve şeriatın maksadını yakalama noktasında zayıf kaldığını, metin tenkidine pek önem vermediğini ve zuhur eden problemlerin çözümünde çok yönlü hareket etmediğini ifade etti. Ayrıca itikadi konularda "selefi", amelî-fikhî meselelerde de insaflı bir "Hanefi" olduğunu söyleyen Gazzâlî, dilimize de tercüme edilen "es-Sünnetü'n-Nebeviyye Beyne Ehli'l-Fıkh ve Ehli'l-Hadis" adlı kitabını Cezayir'de hocalık yaptığı sırada, karşılaştığı, genellikle nassların zahirine tutunmayı prensip haline getiren, müctehid imamların mesaisini ve bıraktıkları hukuk mirasını pek dikkate almayan çağdaş selefi anlayışa bir aksülamel olarak yazmak zorunda kaldığını anlattı. Prof. Dr. Ahmed Fehmi Ebû Sünne gibi bazı ilim adamları,

Gazzali'nin söz konusu kitabını tenkide tabi tutmuştur. Bu tenkitleri Gazzali'ye hatırlattığımızda, bunların kendisini pek ilgilendirmediğini ancak "kıymetli arkadaşım ve büyük âlim" diyerek hürmetle bahsettiği Ebu Sünn'e'nin bazı tenkitlerinin yerinde olduğunu, kendisinin de bir beşer olarak hata yapabileceğini söyledi. Fakat câlib-i dikkattir ki, imzalaması için kendisine takdim ettiğimiz söz konusu kitabının Ağustos 1992'de onuncu baskısını yaptığını görünce çok sevindi, hayret ve heyecanını gizleyemedi. Halbuki Gazzali gibi uluslararası şöhrete sahip bir tefekkür ve davet adamının, gereksiz münakaşalara sebep olmamak için gelişmelerden haberdar olması, yeni baskıları fırsat bilerek yöneltilen tenkitleri tekrar gözden geçirmesi ve hatalarını düzeltmesi gerekirdi. Üzülerek kaydetmeliyiz ki, sevgi ve hürmet duyduğumuz Gazzali'de bu dikkat ve hassasiyetin olmaması büyük bir kusurdur.

-İslami araştırmalarda sıhhatli bir neticeye ulaşabilmek için, takip edilecek usulün önemi tartışılmaz. Günümüzde gündemi teşkil eden birçok lüzumsuz ihtilaf ve münakaşaların temelinde bu usul eksikliği bulunmaktadır. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (189/804)'nin (bkz. Serahsî, Usûl, II, 113, İstanbul 1984) "Hadisle amel ancak rey (dirayet ve tefakkuh) ile, rey de ancak hadis (rivâyet) ile istikamet kazanır." sözü ile er-Râmehürmüzî (360/970)'nin (bkz. el-Muhaddisü'l-Fâsıl, s.161, Beyrut 1971) "Şüphesiz hadis rivâyeti ile tefakkuh (ince anlayış, hüküm çıkarma tekniği ve istinbat melekesi) birlikte oldukları zaman kemal bulur, birbirlerinden ayrıldıkları zaman ise noksan kalırlar." ifadesi, gerçekten çok önemli bir usul kaidesidir. Bu yüzden, zuhur eden problemler karşısında alternatif çözüm yolları üretebilecek ve yeni meselelerde ictihad edebilecek /fikir beyan edebilecek bir İslam aliminin çok yönlü hareket etmesi ve "muhaddis-fakih" ünvanına sahip olması gerekmektedir.

-Henüz Ezher'in ilkokullarında okurlarken tamamladıkları Kur'an hıfzının da tesiriyle olacak ki, Mısırlıların hafızası oldukça sağlamdır. Bundan dolayı da ezbere dayanan rivâyet ilimlerinde

daha başarılı oldukları görülmektedir. İlimlerini Anadolu'da ikmal eden bizim ecdadımız ise genellikle muhakeme ve tefekküre dayanan usul, fıkıh, mantık ve felsefe gibi dirayet bilimlerinde hayli mesafe katetmişler ve önemli eserler bırakmışlardır. Hanefî âlim ve ünlü biyograf Takıyyuddin et-Temimi ed-Dârî el-Mısri (1005/1595)'nin (bkz. et-Tabakatü's-Seniyye fi Teracimi'l-Hanefiye, I, 357, Riyad, 1983) İbn Kemal (940/1532) ile es-Suyûfi (911/1505) arasında yaptığı şu mukayese de bu tesbitimizi haklı çıkarmaktadır: "Anadolu da yaşayan İbn Kemal kısa zamanda çok eser telif etmede ve birçok ilimlere vakıf olmak hususunda Mısır'da bulunan Hafız Celâleddin es-Suyûfiye benzemektedir. Bana göre İbn Kemal es-Suyûfiden daha dakik düşünmektedir. Anlayış ve tasarruf açısından da ondan daha ileri noktadadır. Bununla birlikte her ikisi de aşırılarının medar-i iftiharıdır." Her iki büyük âlim, rivâyet ve dirayet noktasında ilim ve fikir alış-verişinde bulunabilselerdi ümmet için şarıyoruz bugünkünden daha faydalı duruma gelebilecekti.

-Dinleyici olarak izleme imkanı bulduğumuz 18 Yüksek lisans ve Doktora tezi içinde kabul edilmeyen hiç olmadı. Savunma esnasında yaptığı çalışma hakkında bilgi vermesi istenen adayın, danışman ve jüri üyelerini mübalağalı bir şekilde övmesi, iltifat etmesi ve uzun dua yapması dikkat çekmektedir. Tezlerde tenkitlerin yoğunlaştığı noktalar (haşv ve tatvil) yani yersiz bilgi, şişirme ve gereksiz uzatma olmaktadır. Daha öncede değindiğimiz gibi mesala "Cühûd Abdilkadir el-Bağdadi en-Nahviyye ve's-Sarfıyye..." konulu doktora tezinde, bir jüri üyesinin, iki cilt olarak hazırlanan ve 961 sayfadan oluşan bu çalışmanın sadece 100 sayfasının asıl tez olabileceğini, 861 sayfasının "olmasa da olur" kabilinden lüzumsuz olduğunu ifade etmesi oldukça manidardır. Bunun haricinde tezlere yöneltilen genel tenkitler şunlardır:

Kaynak gösterilmeden yapılan iktibaslar, sirkat ve intihaller, tezin kapak ismi ile muhtevası arasında mutabakat olmaması, şekil, zabt ve gramer hataları, asıl varken tali kaynakların kullanılması, yanlış anlaşılabilir ve kullanılan tabirlerden hareketle muhteva

tenkidi. Bazı jüri üyelerinin "yavrucuğum sen henüz ilmin başındasın!" şeklindeki uyarıları, bizim pek alışık olmadığımız hitap tarzlarındandır. Savunma esnasında ezan okunurken sükût edilmesi güzel bir teâmüldür. Bazan savunma akabinde, hizmetlilerin adaydan 5-10 cüneyh bahşiş almak için verdikleri mücadele gürültü ve münakaşalara sebep olacak kadar ileri gitmektedir.

-Toplum içindeki değer ve statüsü ne olursa olsun, Mısır'ın insanları yapı olarak genelde alçak gönüllü ve hoşgörülüdürler. Ciddi kavga ve dövüştten hoşlanmazlar. Nitekim tarih boyunca "Mısır'da bir sene oturan kimse, kalbinin rikkate geldiğini ve ahlakının güzelleştiğini görür" (Bkz. Süyûtî, Husnü'l-Muhâdara, II, 236, Mısır 1299) şeklinde ifade edilen yaygın kanaat, tecrübe ve gözlemin mahsulü olsa gerektir.

Arap dünyasını Osmanlılara karşı kıskırtan özellikle İngiliz siyaseti propogandasının tesirinde kalan kesimler; kavmiyetçiler, yanlış bilgilenenler ve Hristiyanlar biryana, birçok Mısırlı Nizam-ı Âlem konusunda Osmanlı devletinin yüklediği misyonu bugün takdir etmekte ve hasretini çekmektedir. Osmanlı hayranı olarak bilinen meşhur tarihçi ve filolog Prof. Dr. Muhammed Harb-ki halen Aynşems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanıdır- " Eğer Osmanlılar olmasaydı, bugünkü Arap-İslam beldelerinde Şianın ve Hristiyanların nüfus ve nüfuzu daha yoğun ve daha etkili olurdu" demektedir. Görebildiğimiz kadarıyla bu fikir ve Osmanlı sevgisi, hocanın öğrencileri arasında revac bulmaktadır.

Mısır'da üniversite hocalarının katkısıyla hatiplik müessesesi oldukça canlı ve aktif durumdadır. Cuma ve bayram namazlarında ziraat,tıp ve filoloji gibi muhtelif meslek ve branşlardaki öğretim üyelerini imam ve hatip olarak görmek örf haline gelmiştir. Mesela, tarihi Amr b. el-As Camii'nin hatipliği Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı profesörlerinden Dr. Abdussabûr Şâhîn'in, Esed b. el-Furat Mescidinin hatipliği de Ezher Üniversitesi Ziraat Fakültesi

profesörlerinden Dr. Ömer Abdülkâfi'nin uhdesinde bulunmaktadır. Her iki hatibin de cemaati üzerindeki tesiri oldukça büyüktür. Değişik cami ve ve mescitlerde dinlediğimiz hutbelerin ekseriyeti, şekil, mana ve muhteva bakımından takdire layıktır. Bir saat kadar süren ve irticalen gerçekleştirilen hutbelerin ikinci bölümü, aktüel değer taşıdığından cemaat üzerinde coşku ve heyecan uyandırmaktadır.

-Mısır'da, İslami ilimler açısından bizim ülkemizin muasır âlim ve akademisyenleri pek tanınmamaktadır. 26 Ocak 8 Şubat 1993 tarihlerinde Kahire'de açılan Uluslararası Kitap Fuarı'nda (Ma'rızu'l-Kitab li'l-Kahire ed-Devli) Türkiye'nin temsil edilmemesi büyük bir eksikliklerdir. Oysa bu tür fuarlar, ülkelerin reklam ve tanıtımı için önemli bir fırsattır. Ülkemizin yeteri kadar tanıtılması halinde, bazı Mısırlılardan gelen "Batıya endeksli laik Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında nasıl Kur'an hâfızı olunur ve Arapça öğrenilir?" ya da "Namaz kılarken Fatiha ve diğer sureleri Türkler İngilizce mi okur?" gibi gerçekten çok garib sorulara muhatap olunmayacaktır.

-Arapçasını geliştirmek ve ihtisas sahasıyla alakalı bilgi ve materyal toplamak isteyenler için Mısır, hayat şartları açısından uygun bir ülkedir. Enflasyon yok denecek kadar azdır. Gazete, dergi, kitap ve ulaşım oldukça ucuzdur. Yabancılar için aile olarak oturabilecekleri "Şakka mefruşe" adı verilen dayalı döşeli kiralık dairelerin sayısı çoktur. Kullanıma hazır bu nevi bir dairenin aylık kira bedeli 400 (dört yüz) Mısır Cüneyhi (ki bu miktar ilkbahar 1993 itibariyle 1.200.000 (birmilyon ikiyüzbin) Türk lirasına tekabül etmekteydi. Ancak Türkiye'de devalüasyonun yapıldığı ilkbahar 1994'de bir cüneyh 10.000 (onbin) liraya yükselmiştir. Bu durumda söz konusu miktar 4.000.000 (dörtmilyon) Türk lirası

5 Aynı şekilde, Nisan ayında Kahire'de açılan Uluslararası Sanayi Fuarı'na (el-Hey'etü'l-Amme li Şuuni'l-Maarız ve'l-Esvak ed-Devliyye) pek önemsemediğimiz Kıbrıs, Rum Kesimi bile katılırken, burada ülkemizin temsil edilmeyişi oldukça düşündürücüdür.

demektir. Üçyüz Amerikan doları veya beşyüz Alman markı 1000 (bin) Mısır cüneyhine tekabül etmektedir. Tesbitimize göre, üç çocuklu bir ailenin bir aylık iâşe-ibate masrafı için 250 dolar yeterlidir.

-Ezher'de eğitim gören yaklaşık üçbin öğrencinin ilmi planda tam manasıyla bizi temsil ettikleri ve tanıttıkları maalesef söylenemez. Görebildiğimiz kadarıyla, orada bulunan öğrencilerden % 20 gibi bir oran performans gösterebilmekte ve ideal manada istifade edebilmektedir. % 80 nisbetindeki çoğunluk ise, Arapça başta olmak üzere zayıf kalmakta veya istenilen seviyeye gelememektedir. Bizce bu başarısızlığın en önemli sebebi tembellik, ihmalkarlık ve devam mecburiyeti olmayan Ezher'de sınıf geçmek için sadece imtihan dönemlerinde çalışmaktır. Söz konusu başarısızlığı etkileyen temel faktörlerden birisi de dil problemidir. Memleketinde iken metin çözümü, tecüme tekniği ve gramer ağırlıklı Arapça öğrenimi gören öğrenciler, Ezher ortamına hemen intibak edememekte ve öğretim elemanlarının anlattıkları dersleri anlamada güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Ezher'de yabancılara yönelik bir hazırlık sınıfının açılması, bu dil problemini rahatlıkla çözebilir. Ayrıca öğrenciler, Arapça ve diğer derslerde kendilerine yardımcı olabilecek ve yönlendirebilecek Tür rehber hocalarına ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle öğrencilere burs ve kredi imkanları sağlayan resmi ya da özel vakıf ve müesseseler, ayda 250-300 dolar maaş vermek suretiyle istihdam edeceği birkaç rehber hoca ile bu ihtiyaca kolaylıkla cevap verebilir. Kanaatimiz odur ki, Türk öğrencilerin ekserisinin arzu edilen başarı seviyesini yakalamaları, dili gelişmiş ve altyapısı sağlam olan İlahiyat ve Diyanet mensuplarının uluslararası fuar, ilmi toplantı, panel ve sempozyumlara iştirak etmeleri, tüm İslam alemini ilgilendiren emek mahsulu ciddi akademik çalışmaların Arapçaya tercüme edilerek neşredilmesi, Türk dünyasının tanıtımı için önemli adım olacaktır.